

Данія	14,6	16,8	21,5	США	44,9	60,0	86,4
Ісландія	37,1	57,6	71,6	Угорщина	...	0,1	1,3
Іспанія	2,9	2,1	2,1	Чеська Республіка	...	0,5	1,2
Італія	3,5	3,6	3,2	Швейцарія	60,3	...	74,9 ²
Канада	28,8	38,6	47,7	Швеція	1,7	2,4	2,7 ³
Корея	3,1	3,1	4,0	Японія	...	...	18,9

Джерело: Реформи у старіючому суспільстві. ОЕСР, 2000 рік.

Фільштейн Л. М., д-р екон. наук, проф.
Кіровоградський державний технічний університет

ПРО ПОСИЛЕННЯ ВПЛИВУ МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ ФОНДІВ ОПЛАТИ ПРАЦІ НА ПРИСКОРЕННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Мова йде про вирішення проблем формування фондів оплати праці та їх впливу на результативність виробництва, створення оптимальних пропорцій між частинами фонду на оплату праці для окремих груп працівників, необхідність удосконалення тарифної та окладної систем; створення умов нагромадження коштів для своєчасної та повної оплати праці.

Дослідження, проведені нами, показують, що проблеми загострились з причин розвитку негативних тенденцій та підходів до організації оплати праці на значній частині підприємств різних форм власності. За даними статистики, особливо в галузях та на підприємствах машинобудування, деревообробної, харчової промисловості, накопичились значні суми заборгованостей, повільно зростають середні показники заробітної плати, особливо працівників, які безпосередньо виробляють продукцію (послуги). Посилюються також негативні випадки використання тарифної та окладної систем не за призначенням.

Механізм дії та впливу фондів оплати праці на кінцеві результати господарювання тісно пов'язаний з найважливішими пропорціями і темпами розвитку матеріального виробництва, утворення оптимальних розподільчих відносин у цілому і між галузями,

² 1996 рік.

³ 1997 рік.

підприємствами, працівниками; вирішенням питань поліпшення матеріального рівня життя людей, зайнятих в економіці, платіжних можливостей населення; формуванням доходів бюджетів різних рівнів, а також рентабельністю функціонування сфер обслуговування населення: комунальної, транспортної, торговельної, бюджетних підприємств і організацій.

Найактуальнішим, на наш погляд, з усієї низки поставлених питань є механізм формування фондів оплати праці: загального фонду та у складі його — доплат, премій; додаткових фондів матеріального заохочення, фондів індексації оплати залежно від стану економіки. Утворюються також спеціальні грошові фонди, які направляються на розвиток раціоналізаторської, винахідницької роботи, запровадження прогресивних форм організації праці, економії матеріальних, енергетичних, фінансових ресурсів тощо.

Унаслідок недостатнього зв'язку фондів оплати праці з кінцевими результатами, за даними проведених нами досліджень, майже у двох третинах промислових підприємств різних форм власності виробничі потужності використовуються в діапазоні 27,3—62,1 %. Між тим багато підприємств (42,2 %), зокрема акціонерні товариства «Друкмаш», «Цукрогідромаш», «Коліймаш», «Дзеркальник», не використовують значні виробничі потужності. Фонд оплати праці не став стимулюючим чинником у відтворенні та використанні виробничого потенціалу; він не поставлений у залежність від вирішення проблем розвитку виробництва та від стану активної частини виробничих фондів, поліпшення використання вже створених виробничих потужностей. Достатньо сказати, що в останні роки в офіційній статистиці навіть не використовується показник «Продуктивність праці», не аналізуються залежності фонду оплати праці від цього показника.

Недостатньо ще вивчено механізм організації заробітної плати в умовах ринкової економіки за кордоном, перш за все в країнах Східної Європи, які, як і Україна, перебувають у стадії перехідного періоду. Здається, що якби у свій час до кінця було законодавчо обґрунтовано соціально, економічно, навіть політично механізми формування в цілому й окремі складові фонду споживання, зв'язки та залежності їх від кількісних і якісних показників кінцевої діяльності підприємств, то можна було б уникнути цілого ряду негативних наслідків перших років перебудови економіки незалежної української держави. Нині маємо «ручну», загальмовану систему створення фондів споживання, систему, яка «стимулює» порушення цілого ряду макро-, та мікроекономічних пропорцій.

Найбільш вразливим явищем для підприємств стало утворення фондів оплати праці без врахування рівня економії або перевитрат перенесеної вартості, рівня доходів, прибутків.

Ми провели комплексний аналіз взаємозалежності показників росту фондів споживання, оплати праці і показників росту внутрішнього валового продукту (ВВП), валового доходу (ВД), прибутку (П). Дійшли висновку, що окремі підприємства матеріального виробництва (вбірка була до 60 %), особливо в останні роки переходу до ринкової економіки, навіть такого завдання не ставили.

За даними статистики, значна частина ВП була поглинута приростом оборотних коштів унаслідок бурхливого збільшення цін на паливно-мастильні матеріали, технологічну сировину, комплектуючі вироби. Велика частка несплаченої заробітної плати «заморожувалась» у дебіторах. Після встановлення єдиного оцінювання засобів виробництва, переоцінювання основних засобів та обігових коштів поступово почали вирівнюватись вартісні пропорції виробництва. Однак фонд споживання зростав на окремих підприємствах у неналежних пропорціях.

Відомо, що вартісні критерії використовуються в міжнародній практиці для оцінок і аналізу економіки, зіставлення рівнів і типів розвитку, соціально-економічного стану виробництва, споживання, рівнів життя. Більш широко для цих цілей застосовуються показники валового внутрішнього продукту — ВВП, національного доходу — НД, чистого, реального доходу, виробничих фондів, трудових ресурсів, оплати праці тощо.

У процесі аналізу в більшості країн як макроекономічний показник використовується ВВП. Він свідчить про сукупну вартість кінцевої продукції, що створюється за певний проміжок часу всіма суб'єктами підприємницької діяльності всіх форм власності й усіх галузей матеріального виробництва та сфери послуг. В окремих випадках для аналізу береться національний продукт НП як сукупна вартість усіх кінцевих товарів і послуг, що вироблені у даній економічній системі, та НД як сумарний дохід, який отримується виробничими системами, включаючи всю суму оплати праці, ренту, процентні виплати і прибуток. Між тим, для нашої системи раціональніше приймати за кінцевий результат валовий дохід як різницю між виручкою від реалізації пропозицій і сукупними витратами. За кордоном для уточнення прибутку застосовується ще й поняття нормального, економічного та максимального прибутку, які уточнюють фактичну вартісну масу прибутку, поняття «звичайний дохід», який формується за рахунок

грошових надходжень від основної діяльності фірми та за рахунок активів; «капітальний дохід» як дохід від перепродажу активів. Усе це — нова вартість, створена працею.

За даними аналізу ВВП і доходів, які ми зібрали з різних джерел майже за 30 років по різних країнах у різні роки, в індустріально розвинених країнах показники щорічного приросту результатів праці збільшувались, а відносні витрати праці зменшувались, при цьому загальний чинник продуктивності майже постійно підтримувався в багатьох країнах на зростаючому рівні. У країнах, що розвивалися, економіка перебувала на постійно зростаючому рівні: приріст ВВП складав щорічно від 3,3 до 7,5 %, витрати капіталу — від 6,3 до 10,7 %; витрати праці в пропорції до ВВП, витрати капіталу по роках були меншими 1,4—2,8 %, а загальний чинник продуктивності знаходився на рівні 0,6—2,6 %.

Реальна маса доходу на душу населення в промислово розвинених країнах і країнах, що розвиваються, значно диференційована, хоча в останні роки спостерігається певне підвищення його в країнах, що розвиваються.

Часто негативним явищем щодо зростання продуктивності праці виступає бюджетна і фінансова нестабільність. Виникає вона внаслідок зовнішніх і внутрішніх струсів. Макроекономічна нестабільність знижує використання економічного потенціалу. В нашій країні заробітна плата, система формування фонду споживання, як сказано вище, не стимулювали розвиток економіки, збільшення ВВП і НД. Частка заробітної плати та споживання основного капіталу в структурі ВВП зменшувалась.

Перехід підприємств усіх форм власності на використання всього комплексу господарського механізму — прогнозування виробництва, організація комплексного взаємного функціонування засобів виробництва і праці, орієнтація на кінцеві результати (обсяги, пропозиція, попит), на обґрунтовані вартісні пропорції — з особливою актуальністю поставили завдання вироблення механізму функціонування фонду споживання. Ми виходимо з того положення, що утворення цього фонду й окремих його частин як самостійних фондів має стимулювати розвиток виробництва, поліпшити кількісні і якісні характеристики, матеріальний добробут працюючих, вирішити соціально-економічні проблеми.

Тому найголовнішим і найважливішим для сьогодення України є збільшення валового продукту і його новоствореної частки на суму авансованого для виробництва капіталу. Якщо загальну ефективність позначити E_v , сумарну середньорічну вартість авансовано-

го основного та обігового капіталу через R , новостворену вартість, валовий дохід — через $ВД$, а фонд споживання через Φ , то:

$$E_v = \left(\frac{R \cdot ВД}{\Phi_c} \right)_{\text{баз}} < \left(\frac{R \cdot ВД}{\Phi_c} \right)_{\text{проект}} .$$

Такий розрахунок дає змогу побачити і поліпшити пропорції в постійному зростанні ефективності виробництв (у проектному зіставленні з базовим періодом). Дослідження також показують, що фонди оплати праці мають відображати кількісну і якісну сторону праці, яка створює на кожному підприємстві все більшу масу споживчих вартостей і в їх складі новоствореної частини.

Щодо таких питань, як утворення пропорцій між частинами фонду споживання, удосконалення тарифної та окладної систем, нагромадження фондів для оплати праці, то це окремі спеціальні питання.